

Szongott Kristóf
Szamosújvár monográfiája
I. kötet, 226-tól

Tanácsi határozatok (1714-1765)

Részletek az "Örmény protocollum"-ból

(a csillaggal jelzett - a cikk végén olvasható - jegyzetek Szongott Kristóf sajátjai)

1714. decz.14. a magyar karácson után való kedden (1*) ... Elhatároztuk mi Gherla (2*) városi örmények (Gérláin khághkhéczhikhé, hájéré) és más nemzetiségű (czhégh: faj) lakói vagyis az utasok, (3*) hogy összegyűlünk.

És választottunk (4*) szabadon, de nagy kéréssel (5*) bírót, ki feje legyen a városnak és tizenkét tanácsost. Ezek nevei alább közölve is vannak. Ezek legyenek a mi ítélő-bíráink és gondoskodjanak a városról.

Mi pedig ezen város lakói: nagyok és kicsinyek, öregek és ifjak kötelezzük magunkat ezen irat által, mit a bírónak: Jakabfy Kristóf fiának (ifjabb Jakabfy Kristófnak) és a 12 tanácsnoknak adunk át, arra, hogy azt, a mit ők tiszta lélekkel, legjobb meggyőződésük szerint ítélethozatalban, vagy más rendelkezés közben tesznek, vagy a mi parancs a tanácsból jön ki, mi, kik ezen királyi városban (6*) (ájsz khonthikhárin khághákhé: a királynak ezen városában, ezen királyi városban) lakunk: férfiak és nők jónak tartjuk, a bírónak és a 12 tanácsnoknak engedelmeskedünk. Az, ki nem engedne, vagy nem engedelmeskednék nekik, vétségéhez képest nagy birsággal büntetessék. A birság fele a városé és fele a tanácsnokoké.

A megválasztott tisztikar a következő:

Bíró: ifjabb Jakabfy Kristóf; tanácsnokok: az öreg (volt) bíró Jakabfy Kristóf, a most megválasztott bírónak atyja; Pap Simon (Dzerig Der-Kirkorján), - ki az egyháznál főgondnoki állást is visel; Blid István, Márko Murádin, Tódor Miklós, Száko Emánuel, Pap Alexa (Elek; Alexá Der-Kirkorján); János Lukács, Simai Salamon (a jegyzőkönyvben: Szoghomon Toderi: Tódornak a fia Salamon; de ennek a Tódornak a vezetékneve Simai; tehát Simai Tódornak a fia Salamon, vagyis Simai Salamon. Ez az, ki később /1723/ Szamosújvártt a nevéől elnevezett Salamon-templomot építtette); Szefer Donig, ifj. Pap Simon és Toderás Longinus (ez a Dániel család őse).

1. Ezt a bírót: ifj. Jakabfy Kristótot és a 12 tanácsnokot mi nagyok és kicsinyek választottuk, hogy nekik és parancsaiknak engedelmeskedjünk. Ha a bíró város-szolgát küld valamelyik esküdt után - és az el nem jönne, tartozik 3 magyar frt büntetést fizetni; de akkor is fizet 3 magyar frt (7*) büntetést, ha feljön ugyan a tanácsházhoz, és a bíró tudta nélkül távozna el onnan.

2. Az, kihez város-szolgát küld a bíró - és fel nem megy, vagy kihez pecsétet (8*) küld és nem fogadja azt el, egy-egy magyar frt. büntetést fizet.

3. Ha a tanács ítélet-, vagy más határozat-hozatal végett összeül és egyik vagy másik tanácsnok úgy nyilatkozna, hogy ez vagy az az ítélet vagy határozat neki nem tetszik, 12 magyar frt büntetést fizet.

4. Mikor a bíró és a tanácsnokok a tanácsháznál már összegyűltek, egyik a másiknak fülébe ne sugdosson, (9*) mert a sugdosó 1 magyar frt büntetést fizet.

5. A bíró és tanácsnokok itlan mondjanak ítéletet; azért ítélethozatal alkalmával ital ne találtassék. Hétfő és péntek a törvény-napok. Törvényt nem szabad ittason állani; a ki ittason állana törvény elébe, egy magyar frt büntetést fizet.

6. Az, ki a törvény előtt kiabálna, embertársát szidná, vagy illetlen szót intézne hozzája, 3 magyar frt büntetést fizet. Ha valaki, be nem várva a törvényt napot, embertársát önkényüleg elzárná, 6 magyar frt büntetést fizet. Az, ki saját kezével venne magának elégtételt, vagy embertársát felpofozná, 12 magyar frt büntetést fizet.

7. A ki megszólná a tanácsunkat, vagy a város elöljáróit, - **a ki a várost szidná,** első ízben 12, másod ízben 8 és harmad ízben 6 magyar frt büntetést fizet.

8. Ha a bíró pecsétet vagy rendeletet küld valakihez, hogy az idegent vagy útast be ne fogadjon és az a pecsétet el nem fogadná, - 3 magyar frt büntetést fizet.

9. Ha a bíró pecsétet küld valakihez, hogy a házánál levő idegent tartóztassa le, és le nem tartóztatja, hanem futni engedi; vagy ha az idegen észrevétlenül elfutott és ő ezt a körülményt a bírónak és a szomszédoknak be nem jelenti, 6 magyar frt büntetést fizet.

10. A városi polgárok tartoznak minden két hétben a kéményeket kitakarítani, mert a biztosok házról házra járnak és azt, ki e parancs ellen vétene, valamint azt is, kinek házánál a tűzhely közelében szalmát (10*) találnának, 3 magyar frt birsággal büntetik.

11. Estve, vagy éjjel az udvarra vagy istállóba csak lámpással szabad menni; a ki csupasz gyertyával járna, 50 pénz büntetést fizet.

12. Minden társulat tartson készen két lajtorját és két vas-horgot, hogy - mitől Isten őrizzen - ha tűz támadna, azok kéznél legyenek. Az a társulat, mely ezeket meg nem szerezné, vagy a mely ezeket szükség esetén használatba nem venné, 3 magyar frt büntetést fizet.

13. A polgárság sorban áll éjjelenként ört; azért az, kire kerül a sor, tartozik estve kiálláskor és reggel távozáskor a bírónál jelentkezni. Az engedetlen, ki vonakodnék ört állani, 3 magyar frt büntetést fizet.

14. Az a tisztviselő, vagy képviseleti tag (ághá), ki vásár- és ünnepnap nem megy templomba, vagy elkésik a templomból, úgy hogy első evangéliom-olvasáskor még nincs ott (jughápériczh ávedreni cshi hászni zsámé bákhnelu -11*) egy kupa bort ad (a templomnak), szintén egy kupa bort ad (a templomnak) az is, ki a szent-misében nem volt jelen.

15. Ha a harangot félre verik, vagy az útczán lárma vagy "tolvaj"-kiáltás hallszik, tartozik mindenki kifutni ... hogy a hibást elfoghassák. A ki ezen parancs ellen vét, 3-3 magyar forint büntetést fizet. -Annak, a ki szitkozodik, káromkodik, vagy nyelve vágassék ki, vagy az nagy büntetést fizessen: 40 magyar forintot.

16. Mindegyik, ki e városban lakik, ezen város bírójánál keressen igazságot. Az engedetlen, ki más bírósághoz fordulna, vagy a ki saját kezével venne magának elégtételt, -12 magyar frt büntetést fizessen.

17. E város határán belül többé szántani-vetni nem szabad. Az, ki e határozat ellen vétene, 12 magyar frt büntetést fizet. (12*)

18. Az, ki nincs megelégedve a bíró és tanácsnokok ítéletével, - ha 3 frtot letesz, **ügyét fellebbezheti**; ellenben az, ki a bíró tudta és a "tanácsi díj" lefizetése nélkül viszi ügyét a felsőbb hatóság elé, - tartozik 12 magyar fit büntetést fizetni. - **A ki alattomban - a bíró és tanácsnokok tudta nélkül panaszolná be a várost**, a bírót vagy valamelyik tanácsnokot a felsőbbségnek, 24 magyar frttal büntetessék. Ennek fele a városé és fele a tanácsnokoké.

19. Mindenki tartozik a város által reá bízott küldetésben eljárni. Ha a bíró és tanácsnokok valakit kirendelnek arra, hogy pénzt vagy levelet vigyen valahová, azonnal üljön lovára és keljen útra (13*). Az engedetlen 6-6 magyar frttal büntetessék; de ha a kiküldött engedetlen tanácsbeli, kétszeres büntetést tartozik fizetni. A küldetés sorban történik. Ha valakinek sora már lejárt, nem tartozik menni, míg a sor újra reá nem kerül. Ha az úton valami baj történne (pl. lova megdöglene), a kár a városé.

20. Ha a városban ítéldbíró (tádávor) vagy más ember jön és az a bírótól szállást kérne, akkor azon polgár, kihez a bíró és tanácsnokok azt szállásra rendelik, adjon kényszer nélkül (érendov) szállást. Az engedetlen, ki az ilyen szálláskeresőt be nem fogadná, három magyar frttal büntetessék.

21. Közmegegyezéssel abban állapodtunk meg, hogy a bíró, a tizenkét tanácsnok és azok, kik most ugyan nem tanácsnokok, de viseltek tanácsi tisztet, - éjjelenként ört nem állanak; de - Isten őrizzen (Ászduádz cshidáh), ha félelmes idő (áhod zsámánág) állana be, akkor a bíró, tanácsnokok, tizedesek a polgárokkal (városi lakókkal: khághkhéczhoczhmové) együtt, szóval mindenki ott fog ört állani, hova a bíró és tanácsnokok őt rendelni fogják. Az engedetlen büntetessék meg.

22. Tudja meg mindenki, hogy a templomban a bíró megy elől, akár evangéliomot kell csókolni (14*) (ávedrán bákhnél), akár keresztet venni (15*) (chácsh árnel); utána menjenek a tanácsnokok abban a sorban, mint írva van. Ezt a sorrendet tartsák meg a tisztviselők nemcsak a tanácsülésekben, hanem más alkalommal is, például midőn a bíró és tanácsnokok együtt vannak a lakomákon, vendégségekben, vagy a búcsú járás közétkezésénél (uchd gám mádagh). (16*) A ki nem engedelmeskedik, büntetessék meg.

23. Ha két vagy több városi polgár együtt indult el vásárra vagy más helyre, vagy ha valaki az úton találkozik polgártársával, - egymást többé el ne hagyják. Ha egyik az úton előbb lenne, várja meg a másikat; azért, hogy ha valami elromlana, igazíthassák meg. Ha valaki előre menne, 3-3 magyar forinttal büntetetik. De már benn a faluban egyik a másikat elhagyhatja.

24. Ha vásár alkalmával valaki előre menne, hogy sátor-helyet foglaljon és ott a vásárbírónak, vagy a bírónak titkon ajándékot adna, az ilyen 6 magyar frttal büntetessék. Ha a vásárra városunkból tanácsnok vagy esküdt is menne, akkor a kereskedők ehhez menjenek: ez fogja adójuk mennyisége szerint a sátorhelyek sorát meghatározni. Az engedetlen 6 magyar frt büntetést tartozik fizetni.

25. Ha városi polgártársaink városokon vagy más helyeken egymás közt veszekednének (gériv ánin), az ilyeneket itt a mi Gerla városunkban panaszolják be a bírónak és tanácsnokoknak. Az, ki idegen, vagy más bíróhoz fordulna, 6 magyar frt büntetést tartozik fizetni. Az ilyen büntetés-pénz a bíró és a tanácsnokok közt osztassék fel; de ha a büntetés mennyisége meghaladná a 40 pénzt, akkor fele a városé és fele a tanácsnokoké.

26. Ha városi polgár, vagy idegen kereskedő, vagy bárki korcsmában elittasodván nagyon kiabálna, vagy illetlen szokat beszélne (ávéli bágász), vagy szitkozódnék, - úgy az ilyen 12 magyar frttal büntetessék. A ki csak kiabál, de nem szitkozódik, vagy a ki a vásárban iszik, 6 magyar frt büntetést tartozik fizetni. A ki a vásárba megy és vásárnapján árúczikkeivel ki nem rakodik, 2 magyar frt büntetést tartozik fizetni.

27. A ki e városban akar letelepedni, tartozik szándékát a bírónak bejelenteni. Azt, ki bejelentés nélkül lakik közöttünk - vagy ki kell üzni e városból, vagy meg kell büntetni. Az új betelepülő, vagy házat vegyen, vagy új házat építsen; ellenkező esetben - még ha jelentkezett is a bírónál - üzessék ki a városból. Valamint az eladó, úgy a vevő is egy-egy magyar frtot fizet a tanácsnak. Az, ki új házat akar építeni, fizessen 3 magyar frtot a tanácsnak és kérjen házhelyet.

28. Ebben a városban (Gérla) bort, mézet, pálinkát és sört senki sem árulhat, a ki mégis titkon, vagy nyíltan (kághdug gám áláni) árulna, 12 magyar frttal fog megbüntettetni és az italt a hordóval együtt a város elkobozza.

29. Tudja meg minden gérlai kereskedő, hogy mától (1000+100+60+6 - 1166, örmény idő számítás; azért 1166-hoz kell még adni 551-et, lesz tehát 1717, május) fogva egy évig nem szabad Zsibóra vásárba menni. Az, ki határozatunkat figyelmen kívül hagyván mégis elmenne akár portékával, vagy marhát venni, vagy egyéb okból, hat sárga arany büntetést fizet.

(folytatjuk)

Jegyzetek:

(1) Az örmények akkor a polgári évet a Gergely-féle naptár (Calendarium Gregorianum) szerint számították; de az ünnepeket még a Júliusi- vagy ó-naptár (Calendarium Julianum) szerint ülték meg; ezért használja a jegyző ezt a kifejezést: "Magyar Karácson" (másrín krecsuné).

(2) Az örmények és románok még mai napság is Szamosújvár városát, a szamosújvári vár mellett volt régi falú nevéől Gerlának nevezik.

(3) A jegyzőkönyv a "Kandiá"-ban tartozkodó gyalogpuskásokat érti az "utasok" alatt, kik a szamosújvári uradalom egyik helységéből elköltözhettek a másikra; tehát utasok = Kandia, és más nemzetiségű lakók = Majorsor. Különbem sem Kandia, sem a Majorsor nem szavazott a választásnál; csak az örmények választottak. A jegyző idézett szavai alatt azt kell érteni, hogy a megválasztott tisztikar hatóságot gyakorolt az egész város felett; tehát a Kandia felett, hol a pusok - és a Majorsor felett is, hol más nemzetiségűek laktak.

(4) A jegyző az endreczhink: választottunk szó mellett még az (éndrévéczhink: választattunk szót is használja. Evvel elburkoltan azt akarja mondani, hogy a jegyzőkönyvet a 12 senator egyike vezette.

(5) Ez a megválasztott tisztikar mindenik tagja iskolázott, mívelt kereskedő volt, kik nem annyira a vásárokat járták, mint a külfölddel folytattak kereskedést és most a hivatal kedvéért évenként legalább néhány hónapot e város falai között kellett volna tölteniök; de a közérdek győzedelmeskedett a magán érdek felett és - elfoglalták hivatalaikat.

(6) E várost eddig "Gerlai örmény kompániá"-nak nevezték; pecsétjén pedig ez a körírás volt, "Sigillum Armenorum Transilvaniae." A Transilvaniae" kifejezést vagy azért használták, mert magukat az összes erdélyi örmények képviselőinek tekintették, vagy mivel e város lakói az alapítás alkalmával majdnem egész Erdélyből gyűltek ide. Most fordul elő első ízben ez a cím: "Királyi város". E körülmény is zavarólag hathat a tájékozatlanokra; pedig ennyit

tudhatnának, hogy a "Gerlai örmény kompániának" városa 1714 év végén "királyi város" címet kapott (oppidum privilegiatum).

(7) A magyar frt 40 krból állott; míg a Rfl (rhénes frt) 60 krt foglalt magában.

(8) Akkor a törvény elé úgy állították az embert, hogy a város pecsétnyomójával egy darab papírra pecsétet nyomtak és azt küldötték el a megidézett egyénekhez. Ilyen volt az idézés szövege: Anno 1761 die 14 Mensis 9bris. Sigillum Citatorium, Certificatorium, Convocatorium, Attestatorium, Inquisitorium, Admonitorium, in & prohibitorium pro parte & in persona *Nobilis Joannis Gorove*

Sub poena florenorum 12. Extraditum per Primarium Privilegiatae Civitatis Armeno-Szamos-Ujváriensis Judicem, *Adeodatus Lászlóffy*

(9) Tanács-ülés alatt beszélgetni még halkán sem volt szabad.

(10) A gyufát csak 1850 után találták fel; addig a tüzet így élesztettek: szalmából csóvát csináltak és bele élő szentet tettek; aztán addig forgatták a csóvát a levegőben, míg lángra kapott. Ezért tartottak benn a házban szalmát.

(11) Bákhnél örmény igének jelentése: csókolni. Az örmény idézet magyar fordítása tehát ez: "Első (az"olajthozók") evangélium-olvasáskor nincs jelen, hogy az evangéliumos könyvet csókolhassa." Ugyanis a mult században a tisztikar (magistrat, elől ment a főbíró) és "communitas" az első evangélium-olvasása után közvetlenül ülőhelyéből felment az oltárhoz és ott sorban megcsókolták az üdv-iratot.

(12) Azért tiltotta el a szántást-vetést a város, mert szűk határunk alig volt elég a legeltetésre.

(13) 1730-ban (tehát 16 évvel később) felfogad a város egy Lukács nevű örményt, hogy ez lóháton tegyen szolgálatot a városnak. (Örmény prot. II. köt. 2. l.).

(14) A XVIII. század elején még az előljáróság is csókolta az evangéliumos könyvet (első evangéliumkor); most csak a miséző pap csókol evangéliumot segédletes mise alkalmával, a subdiaconus viszi fel az evangéliumos könyvet a misézőhöz.

(15) Gyászmise után most is szokás "koporsót szentelni"; ekkor nemcsak a rokonok, hanem mások is szoktak keresztet csókolni ("keresztet venni").

(16) A jegyző ezt a gondolatot hibásan fogalmazta örményül: nem ughd gám mádagh-ot, minek jelentése: búcsú vagy (ingyen) étkezés, hanem "ughdi dégh déváz mádagh"-ot (búcsú-helyen adott étkezés) kellett volna írnia. -A mult század első felében még szokásban volt a "mádagh". A vallásos örmény fogadást tett, hogy búcsúra megy és ott a szegényeket megvendégeli. Itt levágatott néhány marhát, borjút vagy júhot...Az elkészült ételek a szegények számára terített közös asztalra tettek. Ez búcsúhelyen adott közös asztal neve örményül: mádagh. A mádagh hazánkban most nincs szokásban, de a szucsávi (Bukovina) örmények ("Háczgádár") most is gyakorolják.

Magyarörmény konferencia és találkozó

"Örménymagyarok, akik hatottak, alkottak, gyarapítottak, hogy a haza fényre derüljön és kincses legyen Kolozsvár" címmel

Szervezők:

ARMENIA Örménymagyar Baráti Társaság (Kolozsvár)

Pro Armenia Alapítvány (Szamosújvár)

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (Budapest)

Időpont: 2001. szeptember 15-16-án

Helyszín: Kolozsvár és Szamosújvár

Fővédnökök: dr. Jakubinyi György apostoli kormányzó

Eckstein Kovács Péter szenátor